

і здоров'я оточуючих. Формування здорового способу життя студентської молоді реалізується шляхом оздоровчої діяльності, створенням сприятливих умов для здоров'я, вихованням позитивної мотивації до власного здоров'я, потреби у здоровому способі життя, сприянням у засвоєнні студентами знань, умінь і навичок, необхідних для збереження, зміцнення та відновлення здоров'я, що і є складовою навчально-виховного процесу.

У наступних дослідженнях цікаво буде розглянути програми і проекти з формування здорового способу життя, що реалізуються на місцевому і державному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Апанасенко Г. Превентивная медицина. Ч. I: Начала валеологии. Ч. II: Индивидуальное здоровье: сущность, диагностика, феноменология. Медичний всесвіт. 2002. № 1-2. С. 114-123.

2. Ведмедюк А. Соціально-педагогічні умови та орієнтації студентів ВНЗ на формування здорового способу життя. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. Випуск 5. С. 91-94.

3. Ворошук О. Роль громадських організацій у формуванні здорового способу життя. Особистість, сус-

пільство, політика: Матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. / упоряд. С. Терепищій. Люблін: WSEI, 2016. С. 39-43.

4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.

5. Міхєєва Л. Особливості формування здорового способу життя у молодого покоління. Український науковий журнал «Освіта регіону». 2011. № 3. С. 318-322.

6. Петрович В. Готовність фахівців до соціально-педагогічної діяльності з формування відповідального ставлення до здоров'я у підлітків та молоді. Вісник університету. Серія «Педагогічні науки». Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2009. Випуск 144. С. 128-133.

7. Савчук Б., Шалко Н. Роль громадських організацій Карпатського регіону у формуванні здорового способу життя засобами туризму (кінець XX – початок XXI століття). Гірська школа українських Карпат. 2010-2011. № 6-7. С. 115-117.

8. Формування здорового способу життя молоді: навч.-метод. посіб. для працівників соц. служб для сім'ї, дітей та молоді / Т.В. Бондар, О.Г. Карпенко, Д.М. Дикова-Фаворська та ін. К.: Укр. ін-т соц. дослідж., 2005. 116с.

9. Шанта І., Молнар М., Бабанін О. Напрями і форми вирішення проблеми здорового способу життя молоді. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2007. № 11. С. 159-161.

10. URL: <http://www.med-tech.com.ua>.

УДК 37.012.42

ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ВІКТИМНИХ УЧНІВ ІЗ СІМЕЙ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Гера Т.І., старший викладач кафедри психології
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Гушак Ж.М., к. пед. н.,
доцент кафедри технологічної та професійної освіти
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Фартушок І.М., к. т. н.,
доцент кафедри технологічної та професійної освіти
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті проаналізовано актуальність проблеми безпечної поведінки віктимних учнів у сучасних українських реаліях. Означено базові безпекознавчі компетентності школяра як передбачуваного результату професійної діяльності вчителя. Виокремлено алгоритм завдань тренінгу як засобу педагогічного впливу, спрямованого на особистісний захист учнів.

Ключові слова: *віктимний учень, безпекознавчі компетентності, педагогічний вплив, тренінг.*

В статье проанализирована актуальность проблемы безопасного поведения виктимных учащихся в современных украинских реалиях. Отмечены базовые безопасноведческие компетентности школьника как предполагаемого результата профессиональной деятельности учителя. Определен алгоритм

задач тренінга как средства педагогического воздействия, направленного на личностную защиту учащихся.

Ключевые слова: *виктимный ученик, безопасноведческие компетентности, педагогическое воздействие, тренинг.*

Hera T.I., Hushchak Zh.M., Fartushok I.M. FORMATION THE SAFE BEHAVIOR OF THE VICTIM LOGICAL STUDENTS FROM MIGRANT FAMILIES

The article analyzes the relevance of the problem of safe behavior of the victim logical students in modern Ukrainian realities. The basic knowledge of the student's competence in safety as the expected result of the teacher's professional activity is defined in the article. The algorithm of the tasks in training as means of pedagogical influence is aimed at the personal protection of students.

Key words: *victim logical student, expertise and competence in safety, pedagogical influence, training.*

Постановка проблеми. Сучасна школа зіткнулася з неприємними явищами мобінгу, булінгу та іншими формами насилля над особистістю. Виходячи з того, що далеко не кожен школяр підпадає «під гарячу руку» агресивних і емоційно нестабільних ровесників, можемо сформулювати припущення, що жертва рівною мірою визначає свого кривдника, як і той вибирає об'єкт свого знуцання в конкретних умовах. Це означало би можливість профілактики шкільного насилля через корекційне виховання та формування психологічної стійкості й упевнено безпечної поведінки кожного учня, що б унеможливило вибір його як жертви за жодних умов. Особливо актуально ця проблема є в сучасних українських реаліях, коли вимушено переселені сім'ї із зони АТО та з Криму інтегруються в місцеві громади, а їхні діти, найуразливіші свідки та жертви військових подій, чутливі до будь-якого бешкетування інфантильних однолітків.

Особистість, схильна наражатись на небезпеку у формі нападу чи шахрайства, називається віктимною (від лат. *victima* – жертва). Віктимність є предметом дослідження кримінальної психології, соціальної педагогіки, наук, пов'язаних із системами безпеки. Отже, проблема безпечної поведінки є міждисциплінарною – психологічною (предмет – віктимна особистість та її внутрішній світ, а також її соціальні, вікові та інші індивідуальні особливості), педагогічною (зорієнтована на формування поведінки учнів – навчання, виховання та розвиток), безпекознавчою (предметом тренінгових впливів є безпечність у поведінці та зменшення ризиків віктимізації). Тому й потребує комплексного підходу до вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На початку двадцять першого століття виникла міждисциплінарна галузь – віктимологія, що досліджує віктимізацію як процес становлення людини жертвою злочину. Існує навіть вужча – соціально-педагогічна віктимологія як наука, що «вивчає розвиток людей із фізичними, психічними, соціаль-

ними й особистісними дефектами та відхиленнями; виявляє категорії людей, чий соціально-економічний, правовий, соціально-психологічний статус зумовлює або створює передумови для нерівності в умовах конкретного суспільства для дефіциту можливостей, розвитку та самореалізації; аналізує причини і розробляє зміст, принципи, форми й методи профілактики, мінімізації, компенсації, корекції тих обставин, внаслідок яких людина стає жертвою несприятливих умов соціалізації» [2, с. 254].

Сьогодні віктимологія розвивається як комплексне вчення про осіб у кризовому стані (жертв злочинів, стихійних лих, катастроф, економічного та політичного відчуження, біженців, вимушених переселенців тощо) та про заходи допомоги таким жертвам. Теоретична віктимологія спрямована, по-перше, на аналіз закономірностей походження віктимності та віктимізації, а також феномен віктимності як форму реалізації девіантної (від лат. *deviation* – відхилення) активності; по-друге, – на вивчення стану віктимності як соціального процесу та як індивідуального прояву особистісного відхилення. Прикладна ж віктимологія є технікою, що забезпечує кримінальну віктимологію, деліктну віктимологію (від лат. *delictum* – проступок, правопорушення, провина), адиктивну віктимологію (від лат. *addictus* – схильність, згубна звичка; адикція – схильність до залежності, нав'язлива потреба певного виду діяльності), травматичну тощо. Йдеться про віктимологічну практику, яка охоплює емпіричний аналіз, розробку і впровадження спеціальних технік превентивної роботи з жертвами, технологій соціальної підтримки, механізмів реституції та компенсації, страхових технологій тощо.

Отже, віктимність – це, з одного боку, схильність окремих людей бути психологічною жертвою, а з іншого – нездатність соціуму захистити особистість або бодай попередити чи знешкодити віктимогенні умови її розвитку та соціалізації (віктимізації).

Цінними для нашого дослідження є висновки А.В. Мудрика про те, що на кожному етапі соціалізації можна назвати найбільш типові небезпеки, зіткнення з якими для людини є найімовірнішим [8]. Наприклад, для періоду внутрішньоутробного розвитку факторами віктимізації є недуги батьків, їхнє пияцтво та безладний спосіб життя, нераціональне харчування матері, негативний емоційний стан батьків, медичні помилки, екологія середовища. Для немовлят і дітей раннього та дошкільного віку ризики віктимізації складають хвороби та фізичні травми; емоційна тупість й аморальність батьків, ігнорування ними дитини чи її занедбання; злидні в сім'ї; антигуманність працівників дитячих закладів; несприйняття однолітками; антисоціальні сусіди чи їхні діти. Зріле дитинство теж має свої віктимогени: аморальність і пияцтво батьків, вітчизняна чи мачуха; гіпо- або гіперопіка; погано розвинені мова і мовлення; неготовність до навчання; негативне ставлення вчителя чи однолітків; негативний вплив однолітків і старших учнів (залучення до куріння, випивки, крадіжок); фізичні травми та дефекти, втрата батьків, згвалтування. Підлітки є однією з найризикованіших категорій віктимності не лише через прояви акцентуації темпераменту та характеру, а й через такі фактори: пияцтво й алкоголізм, аморальність батьків; злидні сім'ї; гіпо- або гіперопіка; помилки педагогів і батьків; куріння, токсикоманія; згвалтування; самотність; фізичні травми та дефекти; цькування з боку однолітків; залучення в антисоціальні та злочинні групи; випередження або відставання в психосексуальному розвитку; часті переїзди родини; розлучення батьків. Для старшокласників найбільш віктимогенними є такі умови: антисоціальна сім'я, злидні; пияцтво, наркоманія, проституція; рання вагітність; залучення до злочинних і тоталітарних груп; згвалтування; фізичні травми і дефекти; нав'язливе марення дисморфофобії (приписування собі неіснуючого фізичного дефекту чи недоліку); втрата життєвої перспективи, нерозуміння найближчим оточенням, самотність; цькування з боку однолітків, романтичні невдачі, суїцидна спрямованість; розбіжності або суперечності між ідеалами, установками, стереотипами та реальним життям. І, нарешті, зріла юність теж наражається на віктимогенні фактори: пияцтво, наркоманія, проституція; злидні, безробіття; згвалтування, сексуальні невдачі, стреси; залучення у протиправну діяльність, у тоталітарні групи; самотність; розрив між рівнем домагань і соціальним статусом; служба в армії; неможливість продовжити освіту тощо.

За словами А.В. Мудрика, «кількість і характер віктимогенних факторів, кількісний і якісний рівень віктимізації, ставлення до віктимізованих груп населення, зусилля у профілактиці та девіктимізації – показники гуманності суспільства та державної політики» [8, с. 97].

Криміногенний аспект віктимності досліджували В.О. Туляков [13], С. Косенко [6], А.В. Півень [9], В.Л. Давиденко [3], В. Веселуха [1], С.Ю. Романов та Т.В. Лактіонова [10] тощо.

Психологічний аспект віктимізації, пов'язаний із суїцидною поведінкою, досліджували: С.О. Гарькавець [2], О.О. Колінько [5], а вікову специфіку попередження віктимності у підлітків після статевих злочинів вивчала Б.Я. Довгополова-Савотюк [4].

Постановка завдання. Мета статті – обґрунтування безпеко-орієнтованого навчання та виховання засобом тренінгу безпечної поведінки для віктимних учнів. Логіка її досягнення передбачає виконання таких завдань: по-перше, окреслення для вчителя сутності та змісту предметної педагогічної впливу (підґрунтя тренінгової роботи – перелік безпекознавчих компетентностей як передбачуваного результату професійних дій учителя); по-друге, обґрунтування настанови педагога на здоровий особистісний захист учня як розвивально-психологічного впливу на віктимну особистість; по-третє, теоретичне забезпечення розробки методики реалізації професійної педагогічної діяльності в цій царині на основі інтеграції результатів міждисциплінарних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Змістові характеристики віктимності та віктимізації є основою предметної спрямованості тренінгу безпечної поведінки для віктимних учнів. Вони визначають теми й інформаційне забезпечення тренінгових занять.

Наприклад, специфікою віктимності у членів вимушено переселених сімей є інтрузії – спогади, думки та відчуття як наслідки пережитих бойових дій в зоні АТО та у Криму. Тому першим кроком у роботі з віктимними учнями є раціоналізація та нормалізація їхніх реакцій, дієвими техніками яких є тлумачення інтрузивних сновидінь і нагадувань як нормальних реакцій на стрес. Це важливо для того, щоб розвіяти страх дітей збожеволіти. Система прийомів у педагогічній діяльності, спрямованих на це, охоплює:

– детальні розповіді вчителя з описом травматичних подій і рефлексивні запитання «Чи було у вас щось подібне?»;

– заохочення дітей поділитися тим особистим, про що важко говорити, забезпечивши їм емоційну підтримку;

– спільний опис групою характеристик травматичних подій (раптові, загрозливі для свого життя чи близьких людей);

– складання списку факторів, що нагадують про травматичну подію в повсякденному житті;

- написання листів;
- ведення емоційного щоденника;
- молитва;
- ритуали та сувеніри.

Другий крок – освоєння способів керування інтрузивними думками й образами. Серед прийомів:

– вправа «Створення безпечного місця» (уявити собі реальне чи вигадане місце або ситуацію, в якій можна почуватись спокійно, безпечно та щасливо);

– робота над послабленням травматичних спогадів за допомогою техніки рук і дистанції (уявно спроектувати свої спогади на власну долоню як на екран, а потім збільшувати та зменшувати, наближуючи та віддаляючи кожен спогад);

- саморегуляція збудження;
- поведінкова корекція уникання [11].

А.В. Мудрик описав суб'єктивні передумови віктимізації [8, с. 97]. Перетворення людини на жертву несприятливих обставин і сприймання нею себе як жертви залежить від темпераменту, акцентуацій характеру, генетичної схильності до саморуйнівної чи девіантної поведінки (на індивідуальному рівні), а також від стійкості, гнучкості, рефлексивності, саморегуляції, ціннісних орієнтацій (на особистісному). Окрім цього, віктимізація залежить від референтних груп, вікових особливостей людини, корекційного виховання (адаптаційних заходів у соціумі для подолання чи послаблення недоліків і дефектів розвитку окремих категорій учнів – жертв несприятливих умов соціалізації, як інвалідів, з дефектами в розвитку мовлення, зору, слуху, інтелекту, окремих категорій правопорушників), адаптації (здатності учня активно взаємодіяти із соціальним середовищем та використовувати його потенціал для свого розвитку).

За аналогією до базових завдань соціально-педагогічної віктимології [8, с. 99–100], можемо сформулювати алгоритм завдань тренінгу безпечної поведінки:

а) виявивши особистісну специфіку учнів різного віку з фізичними, психічними, соціальними відхиленнями, розробити загальні правила ведення конкретного випадку (кейсової роботи з кожним учнем зокрема) та цілі, зміст, форми і методи роботи з профілактики, мінімізації, нівелювання,

компенсації, корекції цих відхилень у тренінговому процесі (в роботі з групою ризику загалом);

б) вивчивши віктимогенні чинники та небезпеки процесу соціалізації віктимізованих сімей, визначити можливості шкільних агентів соціалізації з мінімізації, компенсації та корекції їхнього впливу на розвиток учня залежно від його статі, віку та індивідуальних характеристик;

в) виявивши типи віктимних учнів різного віку, сензитивність школярів тої чи іншої статі та типу віктимізації до тих чи інших віктимогенних чинників і небезпек, виробити соціально- та психолого-педагогічні рекомендації для батьків і вчителів із профілактики перетворення віктимних особистостей на жертв шкільної соціалізації;

г) вивчивши самоставлення учня й особливості його самосвідомості (почуття власної неповторності, самооцінку, рівень домагань, специфіку я-концепції), з'ясувати причини сприймання ним себе жертвою соціалізації, визначити педагогічний прогноз його подальшого розвитку та можливості надання психологічної допомоги з корекції самосприймання та самоставлення.

Отже, процесними характеристиками тренінгу безпечної поведінки є: по-перше, визначений алгоритм педагогічних (шкільних, учительських, і внутрішньосімейних, батьківських) впливів як перелік вищевказаних завдань; по-друге, вибір тренінгу як засобу формування безпечної поведінки учнів визначає технологічну специфіку педагогічного впливу (цілеспрямоване, планомірне, санкціоноване підкріпленням вправлення).

За аналогією до психологічної типології потерпілих Брунона Холиста [14], учнів – жертв булінгу – можна диференціювати за трьома категоріями: а) особистості зі схильністю до обвинувачення (ті, що наслідують поведінку п'яниць, наркоманів, повій, авантюристів з нестримним характером і хамською поведінкою, які зневажливо ставляться до соціальних цінностей, а також і до свого здоров'я і життя – їхньою специфікою є екстернальний локус контролю); б) особистості з невинною схильністю (вони мимовільно можуть спровокувати напад на себе самою лише приналежністю до певного прошарку населення чи своїм економічним забезпеченням – діти бізнесменів з великим статком або, навпаки, малозабезпечені); в) випадкові жертви, які опинилися в конфліктній ситуації мимовільно (не в тому місці та не в той час, «між двома вогнями»).

Профілактична робота з віктимними учнями, на нашу думку, полягає в таких трьох тактиках:

– по-перше, навчання ненасильницького спілкування всіх школярів (оволодіння техніками самовладання та слухання, асертивного відповідання, конструктивної критики, вирішення конфлікту стратегією «виграш-виграш» без поступок і відмови тощо);

– по-друге, підготовка вчителя до медіації як посередництва в педагогічних інцидентах (техніки зняття емоційної напруги, адекватної самопрезентації, толеранції або прийняття особистості учня, картографування конфлікту, раціоналізація позицій тощо);

– по-третє, навчання учнів-волонтерів медіаційних технік (прийоми застосування жартів, співробітництва як альтернативи суперництву, пошук спільних рис для тактики єднання, врахування випадковості подій засобом жеребкування, як, наприклад, пропонує Гі Лефрансуа [7]). Головне в такій профілактичній стратегії – набуття досвіду вирішення складних життєвих ситуацій спочатку у віртуальній (наприклад, психодраматичній чи навчально-моделювальній) формі, а також позитивна фіксація реального успіху застосування названих технік у власній практиці.

Отже, базовими безпекознавчими компетентностями, на вироблення яких спрямований тренінг безпечної поведінки для віктимних учнів, є такі. По-перше, виявлення, розпізнавання, розуміння небезпечності (а пізніше – вольове врегулювання, припинення) поведінки, яка є віддзеркаленням віктимності (учня може впізнати ознаки жертви спочатку в інших людей на прикладі аналізу відеоматеріалів чи свого досвіду віктимогенних обставин, а потім – і в собі; усвідомлює, які конкретні його дії є результатом віктимізації та до чого вони можуть призвести). По-друге, цілеспрямоване та систематичне навчання школярів використовувати адекватні комунікативні засоби для командної взаємодії та оптимального задоволення потреб кожного учасника спілкування, здатність слухати і чути себе та інших, толерантно ставитися до власних і чужих невдач (приймати реальність), прагнути вдосконалювати себе та своє соціальне оточення (оволодіння сучасним етикетом, ознайомлення з правами, свободами та мірою відповідальності особистості, що в результаті сприятиме оптимальному творенню безпечної реальності). По-третє, володіння технологією виховання та самовиховання гуманіста, здатного знаходити моральні (а не інстинктивні) рішення в екстремальних і конфліктних умовах, керувати своїми та чужими діями, проявляти твердість духу і

впевненість особистісної позиції (що, своєю чергою, стане запобіганням егоцентризму, нестриманості, емоційної неврівноваженості, бо в своїй основі має високу духовну цінність людини).

Висновки з проведеного дослідження. Обґрунтовуючи доцільність тренінгу безпечної поведінки для віктимізованих учнів, ми окреслили для вчителя сутність і зміст предмету його педагогічного впливу – тих безпекознавчих компетентностей, які є передбачуваним результатом задекларованого тренінгу. Нами також обґрунтовано необхідність позитивних настанов педагога на здоровий особистісний захист учня, а разом із цим узагальнено психологічні характеристики віктимної особистості для зменшення педагогічних ризиків розвивального впливу на неї. Перспективою подальшого пошуку в царині безпекоорієнтованої педагогіки є розробка методики девіктимізації та технології вправління безпечних патернів поведінки віктимних учнів. Для цього нами інтегровано сучасні педагогічні, психологічні та соціально-правові дослідження віктимності, які є орієнтовним теоретичним підґрунтям тренінгу безпечної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Веселуха В. Значення віктимологічної практики в системі запобігання злочинності. *Право України*. 1999. № 10. С. 67–73.
2. Гарькавець С.О. Психологія підліткової віктимності: монографія. Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. 175 с.
3. Давиденко В.Л. Віктимологічна профілактика як напрям протидії злочинності. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/904>.
4. Довгополова–Савотюк Б. Віктимологічні аспекти загальної профілактики поведінки неповнолітніх потерпілих у статевих злочинах. URL: <http://www.lutskrada.gov.ua/lucke-miske-upravlinnya-yusticiyi-uvolinskiy-oblasti-informuie/viktimologichni-aspekti-zagalnoyi>.
5. Колінько О.О. Віктимологічна профілактика доведення до самогубства. *Держава і право*. 2012. Вип. 57. С. 468–474.
6. Косенко С. Віктимологічна профілактика в системі запобігання злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 12. С. 48–51.
7. Лефрансуа Г. *Прикладная педагогическая психология*. М.: Изд-во «Прай-ЕВРОЗНАК», 2003. 416 с.
8. Мудрик А.В. *Социальная педагогика: учебник для студентов педагогических вузов*; под ред. В.А. Слассенина. 3-е изд. М.: Издательский центр «Академия», 2000. 200 с.
9. Півень А.В. Віктимологічна профілактика вуличної насильницької злочинності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 183–189.

10. Романов С.Ю., Лактіонова Т.В. Щодо поняття віктимологічної профілактики злочинів у кримінології. *Право і безпека*. 2012. № 4. С. 147–150.

11. Сміт П., Дирегров Е., Юле У. Діти та війна: навчання технік зцілення; за ред. О. Черненко, М. Лемик, К. Явної. Львів: Інститут психічного здоров'я УКУ, 2014. 90 с.

12. Социальная педагогика: учебник для бакалавров / под ред. В.И. Загвязинско-

го, О.А. Селивановой. М.: Изд-во «Юрайт», 2012. 405 с.

13. Туляков В.О. Віктимологія (соціальні та кримінологічні проблеми). Одеса: Юридична література, 2000. 336 с.

14. Holyst B. *Kryminalostyka*. Wydanie VIII zmienione i rozszerzone. Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN, 2013. 314 с.

УДК 174:37.013

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ПЕДАГОГІЧНИМИ ЧИННИКАМИ

Зозуляк-Слущик Р.В., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

У статті зроблено спробу виокремити педагогічні чинники розвитку фахівців соціальної сфери в університетах. Проаналізовано вплив означених чинників на формування професійної етики майбутніх соціальних працівників. З-поміж педагогічних чинників охарактеризовано забезпечення безперервності навчання, удосконалення, самовдосконалення й саморозвиток фахівців; інтеграцію змісту та форм навчально-виховного процесу університетів; створення інформаційно-комунікативного середовища на базі кафедр університетів, які готують фахівців; забезпечення умов для професійної активності та творчості майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: соціальний працівник, соціальна робота, педагогічний чинник, фахівець соціальної роботи, професійна етика, університет.

В статье сделана попытка выделить педагогические факторы развития специалистов социальной сферы в университетах. Проанализировано влияние указанных факторов на формирование профессиональной этики будущих социальных работников. Среди педагогических факторов охарактеризованы обеспечение непрерывности обучения, совершенствование, самосовершенствование и саморазвитие специалистов; интеграция содержания и форм учебно-воспитательного процесса университетов; создание информационно-коммуникативной среды на базе кафедр университетов, которые готовят специалистов; обеспечение условий для профессиональной активности и творчества будущих социальных работников.

Ключевые слова: социальный работник, социальная работа, педагогический фактор, специалист социальной работы, профессиональная этика, университет.

Zozuliak-Sluchik R.V. FORMATION OF PROFESSIONAL ETHICS OF PROFESSIONALS OF SOCIAL WORK BY PEDAGOGICAL FACTORS

The article attempts to distinguish pedagogical factors of development of specialists of social sphere at universities. The influence of the mentioned factors on the formation of professional ethics of future social workers is analyzed. Among the pedagogical factors are described ensuring continuity of training, improvement, self-improvement and self-development of specialists; integration of the content and forms of the educational process of universities; creation of the informational and communicative environment on the basis of university departments, which train specialists; provision of conditions for professional activity and creativity of future social workers.

Key words: social worker, social work, pedagogical factor, specialist in social work, professional ethics, university.

Постановка проблеми. Духовне зростання, збагачення моральної культури фахівця – необхідні умови виконання ним професійного та громадянського обов'язків.

Вплив етичної підготовки на практичну діяльність соціального працівника тим більший, чим ширші й глибші його знання. Не

випадково він постійно відчуває потребу в морально-етичному осмисленні своєї праці.

Відомо, що саме морально-етичний складник фахової підготовки має базове значення у формуванні професійної компетентності майбутніх соціальних працівників. При цьому безпосередньо розглядаємо